

คุณประโยชน์ของพระไตรปิฎก BENEFITS OF THE TRIPITAKA

^[1]อำนาจ บัวศิริ Amnaj Buasiri

^[2]พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน Phramaha Yannawat Thitavaddhano

^{[1] [2]}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author Email: amnaj2504@hotmail.com

Article Received: August 04, 2024, Revised: August 23, 2024, Accepted: August 26, 2024.

บทคัดย่อ

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้ทั้งหมดมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ที่สืบค้นได้อย่างชัดเจนเป็นจริง ทำให้ชาวพุทธทุกคน รวมทั้งคนในศาสนาอื่นได้ศึกษาความเป็นมาของพระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวางและเข้าใจดียิ่งขึ้น แม้ว่าจะไม่ได้เกิดในสมัยพุทธกาลก็ตาม และเราก็สามารถเชื่อได้อย่างมั่นใจว่าคำสอนต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้เองโดยชอบเป็นบรมครูยิ่งใหญ่ที่สุดของโลก การศึกษาพระไตรปิฎกจึงก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการฝึกกาย ฝึกใจและการสร้างสรรค์ปัญญา รวมทั้งการนำพาตนเองให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้อย่างแท้จริง หลักการความรู้ แนวทางการปฏิบัติเป็นความจริงแท้ตามหลักธรรมชาติจึงเหมาะสมกับมนุษย์ทุกคนไม่ใช่เพียงแค่พุทธศาสนิกชนเท่านั้น ที่จะนำไปปฏิบัติได้ แต่คนทุกเชื้อชาติทุกศาสนาก็สามารถเรียนรู้และนำไปปฏิบัติได้เช่นกัน ความรู้ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกเปิดโอกาสกว้างให้มนุษย์ทุกคนเข้ามาศึกษาได้อย่างเต็มที่ได้อย่างเสมอภาคอย่างเท่าเทียมกันเพื่อสร้างความสุขสันติให้แก่โลกอย่างมั่นคงและยั่งยืน

คำสำคัญ: คุณประโยชน์, พระไตรปิฎก, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

The Tripitaka is a scripture that compiles all the teachings of Buddhism. There is historical and archaeological evidence that can be clearly and truly researched. This allows all Buddhists, including people of other religions, to study the history of Buddhism more widely and understand it better, even if they were not born during the time of the Buddha. We could confidently believe that the teachings that appeared in the Tripitaka were the teachings of the Buddha, who was the greatest teacher in the world. Studying the Tripitaka leads to knowledge, understanding, and correct practice according to the principles of Buddhism, both in terms of training the body and mind, and creating wisdom, including truly leading oneself to escape from suffering. The principles, knowledge, and practices are the true truths according to the principles of nature. Therefore, they are suitable for all human beings, not only Buddhists who can practice them but also people of all races and religions can learn and practice them as well. The knowledge contained in the Tripitaka opened up

opportunities for all human beings to study it fully and equally, in order to create happiness and peace for the world in a stable and sustainable manner.

Keywords: Benefits, Tripitaka, Buddhism

บทนำ

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงสอนองค์ความรู้ที่ทรงค้นพบแก่พุทธสาวก ด้วยการเทศนาแสดง “ธรรม-วินัย” ดังพระโอวาทที่ทรงประทานให้แก่พุทธสาวกว่า “ในเวลาทีตถาคตล่วงลับไปแล้ว ธรรมและวินัยใดที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลายธรรมและวินัยนั้นแล จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายหรือ เรียกในสมัยนั้นว่า “พรหมจรรย์” ดังพุทธดำรัสที่ทรงตรัสกับพระอรหันต์สาวก 60 รูป ที่ส่งไปเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่างๆ ว่าให้ไปประกาศพรหมจรรย์ อังงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด ในขณะที่นั้น ธรรมและวินัยของพระพุทธองค์ ยังไม่มีการรวบรวมจัดให้เป็นหมวด หมู่ และไม่มีการบันทึกให้เป็นลายลักษณ์อักษรเช่นปัจจุบัน แต่ถูกถ่ายทอดต่อกันมาด้วยการรับฟัง สังเกตและปฏิบัติตามแบบอย่างคำสอนของพระเถระผู้เป็นอาจารย์ การท่องจำคำสอนอยู่เป็นประจำที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” และนำไปคิดพิจารณาฝึกเพิ่มเติมด้วยตนเองจนเกิดเจริญงอกงามทางปัญญา ตามความวิริยะของตนเอง และเมื่อมาอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะ ก็มีการทบทวนความจำในพระธรรมและพระวินัยที่เรียนรู้รับฟังมา การร่วมกันท่องจำกันเป็นประจำ พร้อมทั้งพิจารณาความหมายของเนื้อหาสาระพร้อมๆ กันไปด้วย ทำให้เกิดประเพณีสวดมนต์สืบทอดต่อกันมา แม้ว่าจะมีข้อสันนิษฐานว่าในสมัยพุทธกาลจะมีพุทธสาวกผู้เป็นพระเถระจารย์สำคัญมีแนวคิดว่าจะทำการรวบรวม จัดหมวดหมู่คำสอนของพระพุทธองค์ให้เป็นระบบ แต่เหตุการณ์สำคัญที่เร่งรัดให้เกิดการรวบรวมจัดหมวดหมู่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานได้ 7 วัน พระมหากัสสปะเถระ ได้ยินถ้อยคำที่ พระผู้มีนามว่าสุภัททะได้กล่าวจาบจ้วงต่อวิธีการอบรมสั่งสอนของพระพุทธองค์ จึงเกิดสังเวชใจว่ามีผู้คิดจะทำให้เกิดความสับสน แปรปรวน ประพฤติปฏิบัติให้วิปริตไปจากพระธรรมวินัย ควรที่จะได้ทำการรวบรวมคำสอน ธรรม วินัย ของพระพุทธองค์ ให้เป็นหลักฐานขึ้น” จึงชักชวนพระอรหันต์เถระผู้ได้ฟังคำสอนของพระพุทธองค์โดย ตรงจำนวน 500 รูป มาช่วยกันถกแถลงรวบรวมประมวลคำสั่งสอน “พระธรรมวินัย” ใช้เวลา 7 เดือนจึงสำเร็จ นับเป็นจุดเริ่มต้นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรก

การสังคายนาพระไตรปิฎก

การสังคายนาพระธรรมวินัยในเวลาต่อมามีขึ้นหลายครั้งและการนับครั้งการสังคายนาก็แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่นักวิชาการยอมรับตรงกัน การสังคายนาเริ่มเกิดขึ้นที่ประเทศอินเดีย 3 ครั้งคือ ครั้งที่1 ภายหลังการปรินิพพานแล้ว 3 เดือน ครั้งที่ 2 พ.ศ. 100 โดยกลุ่มภิกษุวัชชีบุตรเสนอแก้ไข วินัยบัญญัติบางข้อ (ในวัตร 10 ประการ) แต่ที่ประชุมสงฆ์ไม่ยอมรับทั้งสองครั้งนี้ยัง

ไม่เป็นพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน ครั้งที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 234 ที่กรุงปาฏลิบุตร แคว้นมคธ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ เป็นประธาน มีพระสงฆ์มาประชุมร่วมกัน 1,000 รูป ใช้เวลา 9 เดือน ในครั้งนี้เองสันนิษฐานกันว่า ธรรมวินัย ได้แตกแขนงออกเป็น 3 หมวด (เรียกว่า เติปิฎก = ไตรปิฎก) คือธรรม ได้แตกออกเป็นพระสูตรต้นตปิฎกกับพระอภิธรรมปิฎกและวินัยเป็นพระวินัยปิฎก เพราะในจารึกสาญจิกาล้างถึงคุณสมบัติของพระสงฆ์บางรูปว่าเชี่ยวชาญในปิฎกต่างๆ เช่น เปฏุกิน (ผู้เชี่ยวชาญในปิฎกทั้งหลาย) สูตรตันดินี (พระเถรีผู้ทรงพระสูตรตันตะ) ทิฆมาณิกา (ผู้สวดที่ขนิทายได้) ปัญจนายิกา (ผู้ทรงจำนิกายทั้ง 5 ได้) และมีหลักฐานว่า

พระโมคคัลลีบุตรได้แต่งกถาวัตถุในสังคายนาครั้งที่ 3 และผนวกเข้าเป็นหนึ่งในอภิธรรม 7 คัมภีร์ แสดงว่าพระไตรปิฎกเพิ่งจะมารบสมบูรณ์ 3 ส่วน ในพุทธศตวรรษที่ 3 นี้เอง

ความเชื่อว่า พระอภิธรรมปิฎก ไม่ได้เกิดจากการสังคายนาครั้งที่ 1 หรือครั้งที่ 2 เพราะภาษาที่ใช้บันทึกมีการเรียบเรียงเป็นขั้นเป็นตอน เชื่อว่าแตกออกจากธรรมวินัยซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิม โดยเป็นแขนงหนึ่งของธรรม โดยเฉพาะคัมภีร์กถาวัตถุ (หนึ่งใน 7 คัมภีร์หลัก) บ่งชี้ว่าแต่งในสมัยสังคายนาครั้งที่ 3 แต่มีพระอรหันตอาจารย์บางท่าน พยายามผูกโยงเรื่องราว พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาพระอภิธรรมหลังตรัสรู้ และเสด็จไปโปรดอดีตพุทธมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงว่าพระอภิธรรมมีมาแล้วตั้งแต่ดั้งเดิม ไม่ใช่เกิดขึ้นในยุคหลังที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว

เนื้อหาสาระในพระไตรปิฎก

พระไตรปิฎก มีเนื้อหาสาระโดยสังเขป ดังนี้

ปิฎกที่ 1 พระวินัยปิฎก มี 21,000 พระธรรมขันธ์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับสิกขาบท (ข้อปฏิบัติ) ของพระภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ ความเป็นมา ความเป็นอยู่ของสงฆ์ ระเบียบวิธีปฏิบัติ (สังฆกรรม) การเกิดและวิวัฒนาการของภิกษุณีสงฆ์รวมเรื่องพุทธประวัติช่วงหลังตรัสรู้ การวางรากฐานพระพุทธศาสนา ประวัติสังคายนาครั้งที่ 1 และ 2 แบ่ง เป็น 5 คัมภีร์ คือ 1) อาทิกัมมิกะ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับอาบัติหนักของฝ่ายภิกษุสงฆ์ ตั้งแต่ปาราชิกถึงอนิยต 2) ปาจิตติย ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับอาบัติเบาในสังคายนาศักดิ์สิทธิ์ถึงเสขิยะ รวมตลอดทั้งภิกษุณีวิวัฏฐ 3) มหาวรรค ข้อปฏิบัติ นอกปาฏิโมกข์ตอนต้น 10 ขันธกะ หรือ 10 ตอน 4) จุลวรรค ข้อปฏิบัตินอกปาฏิโมกข์ตอนปลาย 12 ขันธกะ 5) ปริวาร คัมภีร์ประกอบหรือคู่มือ บรรจุคำถามคำตอบสำหรับข้อความรู้พระวินัย หรืออาจจัดแบ่ง สาระโดยย่อจาก 5 คัมภีร์เป็น 3 หมวด คือ วิวัฏฐ ขันธกะ และปริวาร

ปิฎกที่ 2 พระสุตตันตปิฎก มี 21,000 พระธรรมขันธ์ เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการเทศนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวกบางรูป รวมภาสิตของเทวดาที่ทรงรับรองว่าเป็นสุภาสิต แบ่งเป็น 5 นิกาย (หมวด) คือ 1) ทีฆนิกาย มี 34 พระสูตรที่มีเนื้อหายาวมาก (สีลขันธวรรค มหาวรรค ปาฏิกวรรค) 2) มัชฌิมนิกาย มี 5 นิกาย(ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย ขุททกนิกาย) มีเนื้อหาปานกลาง 3) สังยุตตนิกาย รวมพระสูตรที่มีเนื้อหาทำนองเดียวกันไว้ด้วยกันมี 55 สังยุตต์ มี 7,762 สูตร 4) อังคุตตรนิกาย แสดงหลักธรรมเรียงลำดับตามจำนวนหัวข้อธรรมะ 1 หัวข้อถึง 11 หัวข้อ 5) ขุททกนิกาย ว่าด้วยหมวดเบ็ดเตล็ด ที่ตกหล่นจากการจัดหมวดข้างต้น เนื้อหาใน 4 นิกายแรก มีความเก่าแก่ ส่วนขุททกนิกายเป็นปลีกย่อยหรือปถิกณะเพิ่มมาภายหลัง

ปิฎกที่ 3 พระอภิธรรมปิฎก มี 42,000 พระธรรมขันธ์ เป็นการอธิบายธรรมอย่างละเอียดเชิงวิชาการที่เป็นระบบ แบ่งเนื้อหาเป็น 7 หมวดคือ 1) ธรรมสังคณี เป็นส่วน ที่ประมวลหัวข้อหมวดธรรมเข้าด้วยกัน 2) วิวัฏฐ เป็นส่วนที่ ขยายความหมายหมวดธรรมในข้อ (1) นั้นโดยพิสดาร 3) ธาตุกถา เป็นการอธิบายวิธีจัดข้อธรรมต่างๆ เข้าใน ขันธ ธาตุ อายตนะ 4) ปุคคลบัญญัติ เป็นการอธิบายบัญญัติเรียกบุคคลต่างๆ ตามคุณธรรมที่มี 5) กถาวัตถุ เป็นการวินิจฉัย แนวคิด ทศนะความเชื่อของนิกายพุทธต่างๆ 6) ยมก เป็นการยกข้อธรรมขึ้นถามตอบ โดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ และ 7) ปฏฐาน เป็นการอธิบายปัจจัยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน 24 แบบ

การบันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรเริ่มเกิดขึ้นที่ประเทศศรีลังกาเมื่อ พ.ศ. 450 ซึ่งเป็นการทำสังคายนาครั้งที่ 5 จารึกด้วยอักษรสิงหล ต่อมาทำการบันทึกด้วยภาษามาคธี (แขนงหนึ่งของภาษาตระกูลปรากฤต) เปลี่ยนมาเรียกเป็นภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาถิ่น(ใช้พูด) ไม่มีอักขระเป็นของตนเอง ประเทศใดจะ

เรียนพระไตรปิฎกต้อง "ถอด" เป็นอักษรของตน เช่น ที่ประเทศตะวันตก ก็ถอดเป็นอักษรโรมัน เรียนที่ประเทศไทยก็ถอดเป็นอักษรไทย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566)

พระพุทธศาสนาในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาที่ลี้ลับกึ่งเวทย์มนต์แพร่มาประเทศไทยตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งกรุงสุโขทัย ซึ่งพระไตรปิฎกยังไม่ถูกจารึกเป็นอักษรไทย ในหนังสือสังคดียวงศ์ กล่าวถึงการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกมีขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2020 โดยพระเจ้าติโลกราชเมืองเชียงใหม่อาราธนาพระสงฆ์หลายร้อยรูปให้ช่วยชำระอักษรพระไตรปิฎกในใบลาน ที่วัดโพธารามใช้เวลา 1 ปีจึงสำเร็จอักษรที่ใช้ในการจารึกพระไตรปิฎกในครั้งนั้นเป็นอักษรไทยลานนา การสังคายนาครั้งที่ 2 มีขึ้นใน พ.ศ. 2331 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงโปรดให้ชำระพระไตรปิฎกซึ่งกระจัดกระจายสูญหายหลังกรุงศรีอยุธยาถูกพม่ารุกราน จัดทำที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ใช้อักษรขอมจารึกพระไตรปิฎกในระหว่าง พ.ศ. 2431-2436 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงให้คัดลอกพระไตรปิฎกอักษรขอมเป็นอักษรไทย แล้วชำระแก้ไขและพิมพ์เป็นเล่มหนังสือได้ 49 เล่ม ระหว่าง พ.ศ. 2468-2473 สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว 7 คณะสงฆ์ได้แปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทย จัดพิมพ์ผลองวาระยี่สิบห้าพุทธศตวรรษใน พ.ศ. 2500

พ.ศ. 2530 คณะสงฆ์และรัฐบาลไทยได้จัดสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทยแล้วจัดพิมพ์ขึ้นใหม่เรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบนักษัตร

พ.ศ. 2535 สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเจริญพระชนมพรรษา 5 รอบนักษัตร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ได้ตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาบาลีสำเร็จเรียบร้อยเรียกว่า พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2537 ในวโรกาสมหามงคลสมัยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงเจริญพระชนมายุ 60 พรรษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์คิดแปลพระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นภาษาไทยมีทั้งหมด 45 เล่ม ทำให้พุทธศาสนิกชนสามารถอ่านเข้าใจพระไตรปิฎกได้ง่าย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566)

ประโยชน์ของพระไตรปิฎก

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) (2543) (ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์) กล่าวถึงประโยชน์ของพระไตรปิฎกไว้ดังนี้

1. เป็นที่รวมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้เองเท่าที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน
2. เป็นบันทึกพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าให้เป็นศาสนาแทนพระองค์
3. เป็นตำราแม่บทของคำสอน คำอธิบาย คัมภีร์ หนังสือ ตำรา ให้นักปราชญ์ อาจารย์ทั้งหลายได้ศึกษานำไปขยาย เผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้เกิดประโยชน์ต่อชาวโลกต่อไป

4. เป็นมาตรฐานหลักฐาน อ้างอิงหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อถือได้ ยอมรับได้อย่างชัดเจน

พระไตรปิฎกมีคุณค่าและประโยชน์ต่อมนุษยชาติอย่างมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนาตนเอง การสร้างสังคมที่ดี หรือการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การศึกษาและปฏิบัติตามหลักธรรมในพระไตรปิฎกจึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง สร้างได้อีกอย่างดังนี้

1. ประโยชน์ที่ครอบคลุมทั้งบุคคลและสังคม

1.1 เป็นแนวทางการดำเนินชีวิต พระไตรปิฎกเปรียบเสมือนคู่มือชีวิตที่สอนให้เรา รู้จักการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขและปลอดภัยจากทุกข์ โดยเน้นที่การพัฒนาจิตใจให้บริสุทธิ์ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

1.2 เป็นแหล่งเรียนรู้ทางปัญญา พระไตรปิฎกครอบคลุมเนื้อหาที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยา และอื่นๆ ทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้สนใจศึกษาค้นคว้า

1.3 เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา หลักธรรมในพระไตรปิฎกสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้ เช่น ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาความทุกข์ใจ และปัญหาสังคม

1.4 เป็นแรงบันดาลใจในการทำความดี คำสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้คนตั้งใจทำความดี และพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี

1.5 เป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม พระไตรปิฎกเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวพุทธ การศึกษาและอนุรักษ์พระไตรปิฎกจึงเป็นการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเรา

2. ประโยชน์ในมุมมองที่แตกต่าง

2.1 เป็นเครื่องมือในการศึกษาเปรียบเทียบศาสนา พระไตรปิฎกสามารถนำมาเปรียบเทียบกับคัมภีร์ของศาสนาอื่นๆ เพื่อศึกษาความแตกต่างและความคล้ายคลึงกันของแนวคิดทางศาสนา

2.2 เป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ พระไตรปิฎกบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในสมัยพุทธกาล ทำให้เราสามารถศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมในสมัยนั้นได้

2.3 เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานศิลปะ คำสอนและเรื่องราวในพระไตรปิฎกได้ถูกนำมาสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะต่างๆ เช่น ภาพวาด ประติมากรรม และวรรณกรรม

วิธีศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกให้ได้ประโยชน์

เสถียรพงศ์ วรรณปก (2542) ให้คำแนะนำเบื้องต้นในการศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไว้ว่า คัมภีร์ที่ใช้อ้างอิงสร้างความเชื่อถือด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรียงตามลำดับความสำคัญ มีดังนี้ 1) พระไตรปิฎก 2) สุตตานุโลม (หมายถึงอรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ตลอด ถึงปกรณ์พิเศษทั้งหลาย) 3) เกจิอาจารย์ (ผู้รู้ที่เป็นพหูสูตรที่เชื่อถือได้) 4) อัตโนมติ (ความคิดเห็นส่วนตัว ที่พิจารณาแล้วอย่างรอบคอบ) และให้คำแนะนำในการศึกษาพระไตรปิฎกให้เกิดความรู้ความเข้าใจและนำไปใช้ได้อย่างถ่องแท้ ดังนี้

1. อ่านให้เกิดความรู้และทำความเข้าใจหลักธรรม ผู้รู้ภาษาบาลีดีควรอ่านจากต้นฉบับภาษาบาลี หรืออ่านฉบับภาษาที่ตนเองเข้าใจได้อย่างชัดเจนควรศึกษาจากหลายๆ แหล่ง เพื่อทำความเข้าใจในความหมายในหัวข้อธรรมในแต่ละเรื่อง และปฏิบัติตาม เช่น คำอธิบายเกี่ยวกับอริยสัจ 4 ของพระเถระสำคัญ คือพระสารีบุตร จากจุลนิทเทส และมหานิทเทส ขยายอริยสัจ 7 เป็น อริยสัจ 8 ได้อย่างไร กล่าวคือ 1-2 ทุกข์ ได้แก่ นาม-รูป 3-4 สมุทัย ได้แก่ อวิชชา – ภาวตัณหา 5-6 นิโรธ ได้แก่ วิชชา – วิมุตติ 7-8 มรรค ได้แก่ สมถะ – วิปัสสนา

2. พิจารณาตีความในเนื้อเรื่องที่อ่าน และหรือลำดับเหตุการณ์จากแหล่งอ้างอิงต่างๆ อ่านเนื้อหาแล้ว วิเคราะห์ เหตุ และผล ตีความ เชื่อมโยงเนื้อหา จัดลำดับเหตุการณ์ในประเด็นที่อ่านเพราะบางเรื่องในพระไตรปิฎกไม่มีพูดไว้ตรงๆ ผู้ศึกษาต้องหาความรู้และคำตอบเพิ่มเติมเอาเองโดยพิจารณาจากบริบท หรือสภาพแวดล้อมอาจเป็นความหมายระหว่างบรรทัดก็ได้ เช่น 4 ตัวอย่างต่อไปนี้

2.1 พระไตรปิฎก ระบุว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้เวลาเสวยวิมุตติสุข ได้ต้นโพธิ์ และต้นไม้ใกล้เคียง 4 สัปดาห์ (28 วัน) แต่ในอรรถกถา บอกว่า 7 สัปดาห์ (49 วัน) ผู้ศึกษาต้องพิจารณาหาคำตอบเองว่า เหตุการณ์จริง ควรเป็นลักษณะใดที่มีความสมเหตุสมผลที่สุด

2.2 ในการเสวยวิมุตติสุข 7 สัปดาห์ นั้น พระพุทธโฆษาจารย์อธิบายว่า พระพุทธองค์ทรงใช้เวลาพิจารณาพระอริสรม การอธิบายเช่นนี้มีความประสงค์และเหตุผลอย่างไร อาจเป็นเพราะว่าพระพุทธโฆษาจารย์ต้องการแสดงว่า พระอริสรม มีมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธองค์ตรัสรู้แล้ว เพราะยุคนั้นมีกระแสวิพากษ์วิจารณ์ว่าอริสรมเป็นพัฒนาการยุคหลัง มิใช่เป็นพุทธพจน์ หรือเป็นเพราะว่า พระอริสรมเป็นปรมัตถธรรมที่ลึกซึ้ง พระพุทธเจ้าจึงทรงใช้เวลาพิจารณาเพื่อสอนให้เฉพาะแก่ผู้ที่มีปัญญาสูงเท่านั้น

2.3 เหตุผลที่พระพุทธเจ้า ทรงแสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ เป็นกลุ่มแรก เป็นเพราะอะไร

2.4 การที่พระพุทธเจ้าทรงชี้พระธรรมขันธ์ไปที่อุบาสกสมาณพกับโกณฑิมาณพ แล้วตรัสบอกภิกษุสงฆ์ที่เฝ้าอยู่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย สองคนนั้นจะเป็นคู่แห่งอัครสาวกของเรา" ทั้งที่มาณพทั้งสองคนยังได้บวชทำไม พระพุทธองค์จึงทรงกล่าวเช่นนั้น มีความหมายอย่างไร

ทั้งหมดนี้คือ ตัวอย่าง การฝึกคิดพิจารณาหาเหตุผล เมื่ออ่านเรื่องราวแต่ละตอนในพระไตรปิฎก ไม่ใช่แค่อ่านเอาเรื่อง แต่ต้องคิดวิเคราะห์ ศึกษาหาข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ มาประกอบ ให้เกิดปัญญาคิดฝึกความคิดเห็น ที่มีเหตุผล คิดอย่างมีระบบ และเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เช่นกัน

3. คิดไตร่ตรองประมวลความสอดคล้องของเรื่องจากหลากหลายประเด็นให้รอบคอบ เป็นการฝึกไตร่ตรอง ข้อความ คำศัพท์บางเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าหรือหลักธรรม ซึ่งมีคำตอบหรือคำอธิบายได้หลายนัย เช่น "มาร" มีความหมายหลายนัย ผู้ศึกษาต้องวิเคราะห์ให้ไตร่ตรองอย่างรอบ คอบ ในความหมายทุกๆ นัย เพื่อประมวลผล สรุป อธิบาย หรือแปลความหมาย ในแต่ละกรณีได้อย่างตรงความเป็นจริง คำอธิบายเพิ่มเติมนี้อาจศึกษาได้จาก (1) พระไตรปิฎกอันเป็นพุทธวจนะโดยตรง หรือคำอธิบายของพระเถระสำคัญๆ (2) คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา (3) การสนทนาธรรม ให้ได้มิติของอาจารย์ หรือบูรพาจารย์ท่านอื่นๆ

4. คิดสร้างสรรค์บูรณาการความรู้จากหลักธรรมกับศาสตร์ต่างๆ หมายถึง การนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากการศึกษาพระไตรปิฎกเสริมเข้ากับวิชาการหรือวิชาชีพในสาขาของตนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ เช่น พระพุทธศาสนากับการศึกษา เศรษฐกิจ สังคมอุดมรัฐ การเมือง จิตวิทยา ปัญหาชีวิต สันติศึกษาและเสรีภาพในเชิงพระพุทธศาสนา พุทธปรัชญา ฯลฯ แล้วเสนอแนวทาง กระบวนการองค์ความรู้ หรือนวัตกรรมใหม่ๆ ขึ้นมา ทำให้เกิดความรู้ในมิติใหม่ หรือวิธีการปรับปรุง ประยุกต์ให้ทันสมัยเกิดความปิติ รื่นเริง เบิกบานในการอ่านพระไตรปิฎก

การศึกษาพระวินัยปิฎก

พระวินัยปิฎก เป็นประมวลข้อปฏิบัติด้านความประพฤติของพระภิกษุ และภิกษุณีและมีเนื้อหาสะท้อนประวัติศาสตร์อินเดียในสมัยพุทธกาล ขนบธรรมเนียม ประเพณี ประวัติดุคคคลสำคัญบางท่านในยุคนั้น พระวินัยปิฎกแบ่งเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ สุตตวิภังค์ ขันธกะ และปริวาร ภายหลังมีการแบ่งเป็น 5 ส่วน และเป็นหลักในการจำแนกหมวดพระวินัยมาจนปัจจุบัน ดังนี้

1. มหาวิภังค์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับมูลเหตุแห่งการบัญญัติพระวินัย และข้อวินัยพระสงฆ์ 220 ข้อกับวิธีพิจารณาข้อพิพาทอีก 7 ข้อรวมเรียกว่าศีล 227 ข้อ ในส่วนนี้เป็นวัตรปฏิบัติที่สำคัญยิ่งของผู้ที่อุปสมบทเข้ามาเป็นภิกษุ ต้องเรียนรู้ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เพื่อการสำรวมระวังปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในวิถีปฏิบัติของเพศสมณะ (หมายถึงผู้ออกจากเรือนแล้ว) เป็นวิธีการฝึกหัดตน 3 ส่วนคือ ทางกาย ทางวาจา ทางจิตใจ ซึ่งทั้ง 3 ส่วนนี้มี

ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ในที่นี้ถือเอาจิตใจเป็นใหญ่สุด หากกำกับจิตใจได้เรียกว่ามีสติก็สามารถควบคุม วาจาและพฤติกรรมได้พระพุทธศาสนาใช้หลักการฝึกสติให้เข้มแข็งมั่นคงโดยมีวินัยเป็นพื้นฐานหลักการ เบื้องต้นกำกับไว้ การระมัดระวังตัวของภิกษุไม่ให้ประพฤตินิสัยไม่ดี ระวางไม่กล่าววาจาที่เสียหาย และ ระมัดระวังไม่ให้จิตใจคิดในทางชั่วร้าย นอกจากจะทำให้ตัวภิกษุเองพ้นจากทำในสิ่งไม่ดีแล้ว ยังไม่ทำให้ผู้อื่น เกิดความเดือดร้อนไปด้วย ซึ่งทำให้หมู่คณะของสงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขอีกด้วยด้วยการอยู่ในกรอบของพระ วินัยจึงเป็นแบบอย่างของการทำให้สังคมหรือหมู่คณะมีความสุข ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงนำส่วนย่อย บางส่วนของพระวินัย มาใช้เป็นพื้นฐานในการสอนวิธีการดำเนินชีวิตของบุคคลธรรมดาทั่วไป เรียกว่า “ศีล 5” คือ (1) การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หรือเบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น (2) การไม่แย่งชิงสิ่งของ ลักษณะภริยาของผู้อื่นเอา มาเป็นของตน (3) การไม่ประพฤติดมประเวณีต่อบุคคลอื่นที่ไม่ใช่สามีหรือ ภรรยาของตน (4) การไม่พูดจาไป ปดกล่าวร้ายนินทา เสียชื่อเสียงผู้อื่น (5) การเสพสุรา เครื่องดองของเมาที่ทำให้เสียสติ พฤติกรรมทั้ง 5 ประการนี้ บุคคลทุกคนต้องระมัดระวังไม่ประพฤติดมปฏิบัติ เพราะเมื่อทำลงไปแล้วจะทำให้จิตใจเกิดความเศร้าหมอง และ การกระทำที่ส่งผลร้ายต่อผู้อื่น จะทำให้เราเกิดความหวาดระแวง อยู่อย่างไม่มีความสุข กลัวผู้อื่นมาทำร้ายตอบ แทนการที่บุคคลทั่วไปต่างยึดถือปฏิบัติอยู่ในศีล 5 อย่างเคร่งครัด นอกจากทำให้ตนเองมีความสุขแล้ว ครอบครัวและสังคมจะมีความสุขสงบโดยถ้วนหน้ากัน หรือในเชิงยวดยาน ซึ่งเป็นแบบอย่าง มารยาทที่ดีในการ รับประทานอาหาร

2. ภิกษุณีวินัย เป็นเรื่องวินัยของพระภิกษุณี มีวินัย 311 ข้อ เนื่องจากคณะสงฆ์ไทยเป็นฝ่ายเถรวาทไม่รับเรื่องภิกษุณีสงฆ์ผู้เขียนจึงขอไม่นำมากล่าวถึง

3. มหาวรรค แปลว่า วรรคใหญ่ ในพระไตรปิฎกเล่ม 4 แบ่งเป็น 4 ชั้นหระ (หมวดหรือตอน) ได้แก่
3.1 มหาชั้นหระ เรื่องเหตุการณ์ตั้งแต่ตรัสรู้ จนถึงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ แสดงธรรม แก่ยสกุลบุตรครอบครัวและสหาย แสดงธรรมแก่ภิกษุวัคคีย์กุมาร ชฎิลพันรูป พระเจ้าพิมพิสาร พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะออกบวช ข้อปฏิบัติต่ออุปัชฌาย์ ข้อปฏิบัติต่อศิษย์ การขับไล่ การขอขมา การบวชด้วยญัตติ จตุตถกรรม การบอกลิขิต 4 อันเตวสิกขัต (ข้อปฏิบัติต่อศิษย์ในปกครอง) นิสสัยระงับ ผู้ควรให้บวช การ อบรมผู้เคยเป็นเดียรฉัตร ภัณฑุกรรม คุณสมบัติในการบวช การบวชสามเณร ลีลาบพ และการลงโทษสามเณร ผู้ห้ามบวช วิธีการอุปสมบท เรื่องภิกษุที่ถูกลงโทษ (อาบัติ)

3.2 อุโบสถชั้นหระ เรื่องการฟังธรรม สวดปาฏิโมกข์ การสมมติสีมา การสมมติทำอุโบสถ เรื่องสีมา ปาฏิโมกข์ย่อ การอนุญาตให้เรียน การนับวันอุโบสถและบุคคลที่ไม่อนุญาตให้ทำอุโบสถ

3.3 วัสสุภณายิกาชั้นหระ เรื่องการจำพรรษา วันเข้าพรรษา การเลื่อนวันเข้าพรรษาให้เร็วเข้า การลาพรรษา 7 วัน อันตรายภิกษุผู้จำพรรษา จำพรรษาในที่ต่างๆ และอาบัติเกี่ยวกับการจำพรรษา

3.4 ปวารณาชั้นหระ เรื่องการอนุญาตให้ตักเตือนได้ รายละเอียดปฏิบัติการปวารณา.

นอกจากนี้ยังมี ชั้นหระอีกหลายหมวด เช่น จัมมชั้นหระ ว่าด้วยรองเท้า ยานพาหนะ ที่นั่งที่นอน, เกสัชชนชั้นหระว่าด้วยยารักษาโรค กฐินชั้นหระ ว่าด้วยเรื่องของกฐิน จีวรชั้นหระว่าด้วยการรับจีวรผ้าจีวร

4. จุลวรรค มี 12 หมวดย่อย (ชั้นหระ) เกี่ยวกับระเบียบความเป็นอยู่ของภิกษุและการสังคายนา ได้แก่ กรรมชั้นหระ ปริวาสสิกะ สมุจจยะ สมถชั้นหระ ขุททกวัตถุ เสนาสนะ สังฆเภท ปาฏิโมกข์ฎฐปน ปญจสติกะ และสัตตสติกะ

5. ปริวาร เป็นข้อปลีกย่อยต่างๆ และคู่มือถามตอบซักซ้อมเกี่ยวกับพระวินัยเกี่ยวกับเนื้อหาในมหาวรรค จุลวรรค และปริวารนั้น แม้ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับข้อปฏิบัติของพระภิกษุโดยตรง แต่ควรให้บุคคลทั่วไปได้เรียนรู้ไว้ด้วย เพื่อจะได้ปฏิบัติต่อพระสงฆ์ได้ถูกต้อง

ประโยชน์ของการศึกษาพระวินัยปิฎก

1. พระสงฆ์มีแบบอย่างที่ดีชัดเจนในการศึกษาเรียนรู้ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ในการประพฤติ ปฏิบัติของพระสงฆ์ ให้เกิดความร่วมมือ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ตั้งใจเป็นศิรัทธาเลื่อมใสแก่ประชาชน
2. เป็นแบบอย่างแก่สังคม ให้นำไปใช้เป็นแนวปฏิบัติในการสร้างกฎหมาย ระเบียบ กฎเกณฑ์ในการการอยู่ร่วมกันของสังคม เช่น ศีล 5 และเสขยวัตร เป็นต้น
3. ทำให้ประชาชน ได้เข้าใจกิจของสงฆ์อย่างถูกต้อง สามารถปฏิบัติต่อพระสงฆ์ได้ตรงตามทีพระวินัยกำหนด และไม่คิด หรือกล่าวหา ว่าร้าย ตีเตียนพระสงฆ์อย่างผิดๆ หรือแบบที่คิดไปเอง
4. ประชาชนที่สามารถปฏิบัติตามพระวินัยในหมวดที่สร้างประโยชน์แก่ตนเองได้ จะทำให้ชีวิตและครอบครัวมีความสุข
5. เสริมสร้างความศรัทธาที่เข้มแข็งแก่พุทธบริษัทและศาสนาจักรให้มั่นคงอยู่ได้ตลอดกาล

การศึกษาสูตรต้นตอปิฎก

พระสูตรต้นตอปิฎก ประมวลพุทธพจน์หมวดพระสูตร คือ พระธรรมเทศนา คำบรรยายธรรมต่างๆ ที่ตรัส ให้เหมาะกับบุคคลและโอกาสตลอดจนบทประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิมในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 5 นิกาย (เรียกย่อหรือหัวใจว่า ที ม ส อ ขุ) คือ

1. ทีฆนิกาย เป็นพระสูตรที่มีขนาดยาว 34 สูตร สอนถึงศีล (สิ่งที่ควรงดเว้น) 3 ระดับคือจุฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล สอนเรื่องหลักธรรมสำคัญๆ เช่น ทิณฐิ วรรณะ การบูชาญญ ปาฏิหาริย์ อปริหานิยธรรม ปฏิจจสมุปบาท สติปัฏฐาน เป็นต้น
2. มัชฌมิกาย ว่าด้วยพระสูตรที่มีความยาวปานกลาง 152 สูตร
3. สังยุตตนิกาย ว่าด้วยพระสูตรที่จัดรวมเข้าเป็นกลุ่มๆ ตามเรื่องที่เนื่องกัน คาถาภาษิตที่ตรัสและกล่าวตอบบุคคลต่างๆ เช่นเทวดา มาร ฤๅษณ์ พรหมณ์ พระเจ้าโกศล เป็นต้น เหตุปัจจัยหลักปฏิจจสมุปบาท มีเรื่องธาตุ การบรรลุธรรม สังสารวัฏ ลามสักการะ เรื่อง ชันธ 5 ในแง่มุมต่างๆ มีเรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่อง สมานิ และทิวฐิต่างๆ ปะปนอยู่บ้าง เรื่องอายตนะ 6 ตามแนวไตรลักษณ์ เรื่องเบญจศีล ข้อปฏิบัติให้ถึงอสังขตะ อันตคาทิกทิวฐิ โพธิปักขิยธรรม 37 เรียงลำดับเป็นมรรค โพชฌงค์ สติปัฏฐาน อินทรีย์ สัมมปธาน พลละ อธิติบาท รวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น นิเวศน์ สังโยชน อริยสัจจ ฌาน องค์คุณของพระโสดาบัน อานิสงส์การบรรลุโสดาปัตติผล (ให้ความสำคัญของกัลยาณมิตร เป็นจุดเริ่มต้นเข้าสู่มรรค) มีทั้งหมด 7,762 สูตร
4. อังคุตตรนิกาย ว่าด้วยพระสูตรที่จัดรวมธรรมเป็นหมวดๆ ตั้งแต่ธรรมที่มี 1 ข้อ จนถึง 11 ข้อ รวมทั้งหมดมี 9,557 สูตร
5. ขุททกนิกาย เป็นพระสูตรคาถาภาษิต คำอธิบาย และเรื่องราวเบ็ดเตล็ดที่จัดเข้าในสี่นิกายแรก อยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 26-33 สรุปลงโดยย่อ ดังนี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับผู้เกิดในสวรรค์อยู่วิมาน การทำความดีของตนในอดีต ที่ทำให้ได้ไปเกิดเช่นนั้น 85 เรื่อง เปตวัตถุ (เรื่องเปรตเล่ากรรมชั่วในอดีตของตน 51 เรื่องเถรคาถา (พระอรหันตเถระ 264 รูป แสดงความรู้สึกลงบประณีตในการบรรลุธรรม) เถรคาถา (พระอรหันตเถรี 73 รูป กล่าวแสดงความรู้สึกลงบบรรลุธรรม) ขุททกนิกายชาดก ภาค 1 รวมคติธรรมของพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ และคาถาภาษิตของผู้อื่นปนอยู่บ้าง รวม 525 เรื่อง ขุททกนิกายชาดก ภาค 2 รวมคาถา เช่น ภาค 1 และเพิ่มอีก 22 คาถา ซึ่งเป็นเรื่องยาว ตั้งแต่ 50 คาถา จบด้วยมหาเวสสันดรชาดก 1,000 คาถา ทั้งสองภาครวมเป็น 547 ชาดก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ และขุททกนิกาย จุฬนิทเทศ เป็นภาษิตของพระสารีบุตรอธิบายพระสูตร 16 สูตร ในอัฐกวรรค ปารายนวรรค อรุควรรค แห่งสูตรนิบาตต่อนั้น อธิบายข้อธรรมที่ลึกซึ้ง

เช่นเรื่อง ญาณ ญาณิ อานาปาน อินทรีย์ วิโมกข์ อันเป็นทางแห่งปัญญาแตกฉาน ขุททกนิกาย อปทาน ภาคที่ 1 แสดงประวัติเฉพาะในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ปัจเจกพุทธเจ้า ประวัติพระอรหันตเถระ พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุทธ พระปุลณณะมันตานีบุตร พระอุบาลี พระอัญญาโกณฑัญญะ พระปิณโฑลภารทวาชะ พระขทรวนียเรวตะ พระอานนท์ รวม 410 รูป ขุททกนิกาย อปทาน ภาคที่ 2 แสดงอดีตประวัติพระอรหันตเถระต่อถึงรูปที่ 550 ต่อจากนั้นเป็นเรื่องพระอรหันตเถรี 40 เรื่อง ในส่วนท้าย มี คัมภีร์ พุทธวงศ์ แสดงเรื่องของพระพุทธเจ้าในอดีต 24 พระองค์ที่พระพุทธเจ้าพระองค์ปัจจุบันเคยได้ทรงเฝ้า และได้รับพยากรณ์จนถึงประวัติของพระองค์เองรวม เป็นพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ จบแล้วมีคัมภีร์สั้นๆ ชื่อ จริยาปิฎก แสดงพุทธจริยาในอดีตชาติ 35 เรื่องที่มีแล้วในชาดกแสดงตัวอย่างการบำเพ็ญบารมีบางข้อ

ประโยชน์ของการศึกษาพระสุตตันตปิฎก

พระสุตตันตปิฎกมีเนื้อหายาวมาก บรรจุอยู่ในหนังสือ 25 เล่ม จากหนังสือพระไตรปิฎก 45 เล่มของ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ ทิฆนิกาย 3 เล่ม (9-11) มัชฌิมนิกาย 3 เล่ม (12-14) สังยุตตนิกาย 5 เล่ม (15-19) อังคุตตรนิกาย 5 เล่ม (20-24) ขุททกนิกาย 9 เล่ม (25-33) มีเนื้อหาอันทรงคุณค่า ควรแก่การนำมา ปฏิบัติ เมื่อตั้งใจศึกษาอย่างจริงจังและตั้งใจฝึกปฏิบัติตามคำสอนให้ได้ผลจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตอย่างมากมายมหาศาล เริ่มจากตนเอง ครอบครัว ไปสู่สังคมจะช่วยเสริมสร้างให้ประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรือง เพิ่มขึ้นได้คุณประโยชน์จากการศึกษาพระสุตตันตปิฎก สรุปได้ดังนี้

1. เป็นหลักควบคุมความประพฤติของคนในสังคม มนุษย์เราเมื่ออยู่ในสังคมจะต้องมีกฎระเบียบ เพื่อป้องกันการล่วงละเมิดสิทธิซึ่งกันและกัน และลงโทษผู้กระทำความผิด แต่ในสังคมมีความหลากหลายซับซ้อน กฎระเบียบอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอ จึงต้องมีหลักธรรมมาปฏิบัติเพื่อให้เป็นคนดี ส่งเสริมให้คนมีเมตตา เอื้ออาทรต่อกัน และอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

2. ช่วยให้สังคมเกิดความสามัคคีมีเอกภาพ เพราะมีหลักปฏิบัติตามให้เป็นคนมีเหตุมีผล และมีใจ กว้างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน รักใคร่ปรองดองกัน สามัคคีกัน แม้กระทั่งคนที่อยู่ต่างศาสนาก็สามารถเข้าใจกัน และร่วมมือกัน ประสานสามัคคีได้ สังคมของคนที่มีบวชศาสนาจึงมีความสามัคคีและมีเอกภาพ

3. ช่วยให้สังคมดำเนินไปอย่างสันติสุขและราบรื่น เพราะหลักธรรม มีส่วนช่วยในการดำเนินชีวิต ของคน เมื่อคนนำธรรม มาปฏิบัติในชีวิต จะทำให้สามารถแก้ปัญหาชีวิตด้วยเหตุผลและปัญญาเป็นหลักในการ ตัดสินใจ ทำให้รู้จักอดกลั้น รู้จักขุมอารมณ์และช่วยยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น

4. ส่งเสริมความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ โดยธรรมชาติที่มีความต้องการพื้นฐานเหมือนกันคือ ด้านร่างกาย ด้านอาหาร เรื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ด้านสังคมก็ต้องการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ช่วยเหลือ ปรองดองกัน ด้านปัญญาก็ต้องการหลักแห่งความเป็นเหตุเป็นผล ในการดำเนินชีวิต ด้านจิตใจก็ต้องการ กำลังใจ ความหวังที่จะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข

5. หลักธรรมเป็นบ่อเกิดของการสรรค์สร้างวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม สถาปัตยกรรม และ วรรณคดี ล้วนมีแหล่งกำเนิดมาจากหลักพุทธธรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น เรื่องการทำความดี นรก สวรรค์ ที่เป็น คำสอนทำให้เกิดงานศิลปะเป็นจิตรกรรมฝาผนัง พระเวสสันดรชาดก พระมหาชนก เป็นวรรณกรรมไทยที่ สำคัญโดยมีที่มาจากคำสอนในชาดก มารยาทไทย การกราบ การไหว้ รวมไปถึงประเพณีต่างๆ ตั้งแต่เกิดจน กระทั่งตายของผู้คนส่วนมากล้วนมาจากพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น

การศึกษาพระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก เป็นหมวดว่าด้วยข้อธรรมชั้นสูงล้วนๆ ไม่มีเรื่องเล่าถึงประวัติอื่นๆ ปะปนเนื้อเรื่องประกอบด้วยพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ รวมทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมขันธ์ เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงโปรดพุทธมารดา เมื่อจบพระอภิธรรมเทศนา เทวดาและพรหม 800,000 โกฏิได้บรรลุธรรม และสันตสุติเทพบุตร (พุทธมารดา) ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันบุคคล (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566)

คำว่า อภิธรรม หมายถึง ธรรมอันยิ่งใหญ่ที่หัวข้อธรรมได้มีการแสดงอยู่ในสุดตันตปิฎกอยู่แล้ว โดยทั่วไปคือตอนใดพูดถึงหลักธรรมล้วนๆ ไม่กล่าวถึงบุคคลและเหตุการณ์ ตอนนั้นเป็นอภิธรรม เช่นในกนิยสูตร (พระไตรปิฎก เล่มที่ 14) พระพุทธองค์ตรัสว่า “ถ้ามีภิกษุ 2 รูป พุดไม่ลงกันในเรื่องอภิธรรม ภิกษุพึงเข้าไปหาภิกษุที่ว่าง่ายกว่า พุดให้รู้ถึงความต่างกันโดยอรรถะพยัญชนะ เตือนอย่าให้วิวาทกัน อันไหน ถูมาผิดหรือเรียนมาผิดก็พึงกำหนดไว้แล้ว กล่าวแต่ที่ถูกต้องธรรมวินัย” คำว่า อภิธรรมในพระสูตรที่กล่าวนี้ อรรถกถาจารย์แจ้งว่าเป็น โพธิปักขิยธรรม (ธรรมแห่งการตรัสรู้) 37 ประการ มีสติปัฏฐาน 4 เป็นต้น มีอริยมรรค 8 อย่างเป็นที่สุด เมื่อโพธิปักขิยธรรม มีความหมายเป็นอภิธรรมได้ก็เห็นได้ชัดว่า เพราะมีเนื้อหาเป็นธรรมะล้วนๆ นั้นเองผู้ที่ทราบหลักการข้อนี้จึงมองเห็นอภิธรรมได้ในเรื่องราวทุกอย่าง เพียงแต่ให้รู้จักถอดธรรมะเป็นเท่านั้น ความเห็นในส่วนนี้สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานของการเกิด “พระไตรปิฎก” ครบ 3 ปิฎกตามประวัติการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 (เมื่อ พ.ศ. 234 ที่กรุงปาฏลิบุตร แคว้นมคธ ประเทศอินเดีย) คือ พระอภิธรรมปิฎกแตกแขนงออกมาจาก พระธรรมวินัยในส่วนของพระธรรม กล่าว คือ พระวินัยเป็นพระวินัยปิฎก พระธรรมเป็นพระสุตันตปิฎก และพระอภิธรรมแตกแขนง ออกจากพระธรรมเป็นพระอภิธรรมปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก แยกเป็นหัวข้อสำคัญ 7 ข้อ หรือ คัมภีร์ มีเนื้อหาบรรจุอยู่ในชุดพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 45 เล่ม สรุปเนื้อหาได้ ดังนี้

1. คัมภีร์ธัมมสังคณี เป็นเรื่องการประมวลธรรมไว้เป็นหมวดเป็นกลุ่มเรียกว่า กัณฑ์ มี 4 กัณฑ์ คือ 1) จิตตวิภังคิกัณฑ์ อธิบายการจำแนกจิตและเจตสิก 2) รูปวิภังคิกัณฑ์ อธิบายการจำแนกรูป 3) นิกเขปปราสีกัณฑ์ อธิบายคำอ้างอิงว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างนั้นอย่างนี้ 4) อัฏฐกถารกัณฑ์ อธิบายการจำแนกเนื้อความตามแม่บทของ ปรมัตถธรรม

2. คัมภีร์วิภังค์ อธิบายจำแนกมาติกาในคัมภีร์ธัมมสังคณี ตักมาติกา 2 หมวดและทุกมาติกา 100 หมวดโดยแบ่งเป็น 18 วิภังค์ เช่น จำแนก ขันธ์ आयตนะ ธาตุ สัจจะ อินทรีย์ ปฏิจจสมุปบาท สติปัฏฐาน เป็นต้น

3. คัมภีร์ธาดุกถา อธิบายเรื่องขันธ์ 5 आयตนะ 12 และธาตุ 18 โดยนำ ตักมาติกา 66 บท ใน 22 หมวด และทุกมาติกา 200 บท ใน 100 หมวด มาแสดงด้วยนัยจำนวน 14 นัยเพื่อพิจารณาสภาวธรรมที่สอดคล้องกับขันธ์ आयตนะ และธาตุ ในแต่ละประเภท

4. คัมภีร์ปุคคลบัญญัติ อธิบายการบัญญัติเรื่อง 6 เรื่อง คือ ขันธ์ आयตนะ ธาตุ สัจจะ อินทรีย์ และบุคคล

5. คัมภีร์กถาว่าด้วยการได้วาตะซึ่งแจ้งเหตุผลว่า วาทกถา (ความเห็น) ของฝ่ายปาวาที (กลุ่มที่แตกไปจาก เถรวาท ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช) จำนวน 226 กถา ล้วนผิด คลาดเคลื่อนจากพระพุทธพจน์ดั้งเดิมที่ภิกษุฝ่ายเถรวาทยึดถือ ปฏิบัติอยู่ วิธีการได้วาตะใช้หลักตรรกศาสตร์ที่สมบูรณ์แบบที่สุด

6. คัมภีร์ยมกว่าด้วยการบูชา-วิชิชา สภาวธรรม 10 หมวด ด้วย วิธีการยมก (ถาม-ตอบ) เป็นคู่ๆ ซึ่งเป็นวิธีการเฉพา ของคัมภีร์ยมก ได้แก่ 1) หมวดมูล (สภาวธรรมที่เป็นเหตุ) 2) หมวดขันธ์ 3) หมวดอายตนะ 4) หมวดธาตุ 5) หมวดสัจจะ 6) หมวดสังขาร 7) หมวดอนุสัย 8) หมวดจิต 9) หมวดสภาวธรรมในกุสลติกะ

เรียกสั้นๆ ว่า หมวดธรรม 10) หมวดอินทรีย์ สภาธรรม 10 หมวดนี้ แบ่งเนื้อหา ของคัมภีร์ยมกออกเป็น 10 ยมก คือ (1) มุลยมก (2) ชันยมก (3) आयตनยมก (4) ธาตุยม (5) สัจจยม (6) สังขารยมก (7) อนุสยยมก (8) จิตตยมก (9) ฌัมมยมก (10) อินทรียมก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546)

7. คัมภีร์ปฏิฐานว่าด้วยการจำแนกสภาธรรมแม่บท หรือมาติกาทั้ง 266 บท (122 หมวด) ใน คัมภีร์ธัมมสังคณี โดยอำนาจปัจจัย 24 ประการมีเหตุปัจจัย เป็นต้น เพื่อให้เห็นว่าสภาธรรมทั้งหลาย ปรากฏ เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยทั้งสิ้น มิได้เกิดจากการบังการของผู้ใด แต่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติที่เรียกว่า จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม

ประโยชน์ของการศึกษาพระอภิธรรม

1. เนื้อหาพระอภิธรรมทำให้เข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนา เพราะพระอภิธรรมเกิดจากพระ สัพพัญญุตญาณ การเข้าถึงพระอภิธรรมเท่ากับเข้าถึงพระปัญญาคุณ ของพระพุทธองค์อย่างแท้จริง

2. สร้างความเข้าใจถึงธรรมชาติการทำงานของกายและใจ ซึ่งเป็นตัวตนของเราเอง และสัตว์ทั้งหลายโดยแท้ เกี่ยวกับจิต (วิญญาณ) เจตสิก อำนาจจิต วิถีจิต กรรมและการส่งผลของกรรม การเวียนว่ายตายเกิด เรื่องสัตว์ในภพภูมิต่างๆ กลไกการทำงานของกิเลส ทำให้รู้ว่ามีภพ ชาติ ชีวิตของเรา มาจากไหนและมา ได้อย่างไร มีอะไรเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ตายแล้วไปไหน ไปได้อย่างไร ความเชื่อมโยงระหว่างชาตินี้กับชาติหน้า มีความเข้าใจเรื่องกรรม และการส่งผลของกรรม (วิบาก) ได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง

3. ความเข้าใจเรื่องของปรมัตถธรรม หรือสภาธรรมจริงแท้ตามธรรมชาติ ในพระอภิธรรมจะ แยกแยะสภาวะออกให้เห็นว่า ทุกสิ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลอะไรทั้งนั้น คงมีแต่สภาธรรม คือ จิต เจตสิก รูป ที่วนเวียนอยู่ในความเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยอาศัยเหตุปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เกิดขึ้นแล้วก็ดับ ไป เกิดขึ้นใหม่แล้วก็ดับไปอีก วนเวียนอยู่เช่นนี้ตลอดเวลาไม่รู้ที่แสนชาติ ก็ล้าชามาแล้วสืบทอดกันอยู่เช่นนี้ไม่รู้จบ สภาธรรมทั้ง 3 นี้ก็ทำงานอยู่เช่นนี้อย่างต่อเนื่องไม่มีเวลาหยุดพักเลย สภาธรรมตามธรรมชาติเช่นนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นจากพระผู้เป็นเจ้า พระพรหม พระอินทร์ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ เป็นผู้สร้างหรือบันดาลให้เกิด แต่เป็นผลอันเกิดมาจากเหตุ คือ กิเลสตัณหาของสิ่งมีชีวิตนั่นเองที่ เป็นผู้สร้าง

4. สร้างความเข้าใจสภาธรรมที่เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดคือนิพพาน ซึ่งหมายถึง ความหลุดพ้นจาก กิเลสตัณหา ผู้ที่ไม่มีกิเลสตัณหาแล้วนั้น เมื่อสิ้นชีวิตลงจะไม่มีใครสืบทอดของจิตเจตสิกและรูปอีกต่อไป ไม่มีการ สืบทอดภพชาติหยุดการเวียนว่ายตายเกิด พ้นจากทุกข์ทั้งปวง นิพพานจึงเป็นธรรมชาติ ที่ปราศจากกิเลส ตัณหา เป็นธรรมชาติที่ดับทุกข์โดยสิ้นเชิง เป็นธรรมชาติที่พ้นจากชั้น 5 และนิพพานมิใช่เป็นแดนสุขาวดี ที่เป็นอมตะ และเพียบพร้อมด้วยความสุขล้วนๆ ตลอดนิรันดร์กาลตามที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ

5. ทำให้เข้าใจหลักพุทธธรรมที่สอนวิธีการไปสู่การพ้นทุกข์ คือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตาม แนวสติปัฏฐาน 4 ที่ทำให้เข้าใจถึงนามธรรม (จิต+เจตสิก) และรูปธรรม (รูป) ว่ามีสภาพที่ไม่เที่ยง ทยอยไปไม่ได้ ไม่ใช่ตัวตน มีเกิด มีดับ ตลอดเวลา หาแก่นสารไม่ได้ ทำให้เกิดปัญญารู้แจ้งสภาพธรรมตามความ เป็นจริง นำไปสู่การประหานกิเลส เป็นหนทางเข้าถึงนิพพานได้

6. ส่งเสริมอารมณ์วิปัสสนาให้ผ่องใส สร้างศรัทธาในการปฏิบัติกรรมฐานได้ขึ้น

7. เป็นการส่งเสริมปัญญา บารมีที่ประเสริฐสุด ไม่มีวิทยาการใดๆ ที่สร้างปัญญาได้เท่ากับการ ศึกษาพระอภิธรรม

8. ช่วยรักษาพระพุทธศาสนาเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวรสืบไป (วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ, 2563)

การสวดพระอภิธรรมในงานศพ

การสวดพระอภิธรรมในพิธีศพของพุทธศาสนิกชนชาวไทย มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและการบำเพ็ญกุศลในงานศพ เพื่ออุทิศให้ผู้วายชนม์นั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับความกตัญญูต่อผู้วายชนม์ ซึ่งจากไปไม่มีวันกลับการที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยนำเอาคัมภีร์พระอภิธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับประเพณีนี้นั้นตามข้อสันนิษฐานคงจะเกิดจากเหตุผล ดังนี้

1. ในพระสุตตันตปิฎกได้กล่าวถึงเรื่องพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปทรงแสดงพระอภิธรรมบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อโปรดพุทธมารดาซึ่งสิ้นพระชนม์ไปแล้ว ถือเป็นการตอบแทนพระคุณพุทธมารดา ดังนั้นจึงนำมาเป็นธรรมเนียมนิยมนำเอาพระอภิธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องในการบำเพ็ญกุศลให้แก่ผู้วายชนม์ โดยถือว่าเป็นการสนองพระคุณมารดาบิดาตามแบบอย่างพระจริยวัตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำให้การนำเอาพระอภิธรรมมาแสดง ในงานศพกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันมา

2. พระอภิธรรม มีเนื้อหาจำแนกธรรม ออกเป็นกุศล อกุศล และธรรมที่ไม่ใช่กุศลและไม่ใช่อกุศล สอนเรื่องชั้น 5 อยาตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 อันเป็นของไม่เที่ยง มีเกิด ดับ ไปตามเหตุ ปัจจัย ซึ่งต้องมีการเสื่อมสลายไปตามสภาวะ มิสามารถตั้งอยู่ได้ตลอดไป ผู้ไปร่วมงานศพได้ฟังพระอภิธรรมทำให้เห็นสังขารที่แท้จริงของชีวิตได้โดยง่าย

3. พระอภิธรรมเป็นคำสอนชั้นสูงที่มีเนื้อหาละเอียดลึกซึ้ง เป็นปรมัตถธรรม 4 ประการ หากนำมาแสดงในงานบำเพ็ญกุศล ทั้งผู้วายชนม์และผู้มาร่วมฟังสวดจะได้บุญมาก

การสวดพระอภิธรรมคือนำเอาคำบาลีขึ้นต้นสั้นๆ ในแต่ละคัมภีร์ของพระอภิธรรม 7 คัมภีร์มาเรียงต่อกันบางที่เรียกว่า สวดมาติกา ถ้าเป็นพระศพบุคคลสำคัญในราชวงศ์ เรียกว่า พิธีสดับปกรณ์ ซึ่งแปลมาจากคำว่า สัตตปกรณ์ อันหมายถึง พระอภิธรรม 7 คัมภีร์นั่นเอง (สัตต=เจ็ด, ปกรณ์=คัมภีร์, ตำรา) ต่อมาภายหลังมีผู้รู้ได้นำเอาคาถาในพระอภิธัมมัตถสังคหะของพระอนุรุทธอาจารย์ มาสวดเป็นทำนองสรภัญญะ (คือการสวดเป็นจังหวะสั้น-ยาว) เรียกว่า สวดสังคหะ โดยนำเอาคำบาลีในตอนต้นและตอนท้ายของแต่ละปริจเฉทซึ่งมีทั้งหมด 9 ปริจเฉทมาเรียงต่อกันเป็นบทสวด (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2554)

บทสรุป

พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไว้ทั้งหมด มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่สืบค้นได้อย่างชัดเจนเป็นจริง ทำให้ชาวพุทธทุกคนรวมทั้งคนในศาสนาอื่นได้ศึกษาความเป็นมาของพระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวางและเข้าใจดียิ่งขึ้น แม้ว่าจะไม่ได้เกิดในสมัยพุทธกาลก็ตาม และเราก็สามารถเชื่อได้อย่างมั่นใจว่า คำสอนต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้นเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้เองโดยชอบเป็นบรมครูยิ่งใหญ่ที่สุดของโลก การศึกษาพระไตรปิฎกจึงก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและปฏิบัติถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านการฝึกกาย ฝึกใจและการสร้างสรรค์ปัญญา รวมทั้งการนำพาตนเองให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้อย่างแท้จริง หลักการความรู้ แนวทางการปฏิบัติเป็นความจริงแท้ตามหลักธรรมชาติ สรุปประโยชน์ของพระไตรปิฎกไว้ 3 ประการ คือ 1) เป็นที่รวมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้เองเท่าที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน 2) เป็นบันทึกพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าให้เป็นศาสนาแทนพระองค์ 3) เป็นตำราแม่บทของคำสอน คำอธิบาย คัมภีร์ หนังสือ ตำรา ให้นักปราชญ์ อาจารย์ทั้งหลายได้ศึกษานำไปขยาย เผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้เกิดประโยชน์ต่อชาวโลกต่อไป 4) เป็นมาตรฐานหลักฐาน อ้างอิงหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่เชื่อถือได้ ยอมรับได้อย่างชัดเจน สรุปดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2554). **คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธี**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2541). **อธิบายวินัย สำหรับนักเรียนชั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2546). **พระไตรปิฎก สิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้ ฉบับสองภาษา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2543). **รู้จักพระไตรปิฎกเพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2539). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2540). **พระวินัยปิฎกย่อ เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาโณ). (2540). **พระวินัยปิฎกย่อ เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระอมรมุนี (จับ ฐิตธมโม). (2535). **นำเที่ยวในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2545). **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2566). **ความเป็นมาของพระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. แหล่งที่มา http://oldweb.mcu.ac.th/mcutrai/menu1/menu1_1.htm สืบค้น 10 ต.ค. 2566.
- ลาน พุทธศาสนา. (2566). **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**. แหล่งที่มา <http://www.larnbuddhism.com/tripitaka/abouttripitaka/> สืบค้นเมื่อ 10 ต.ค. 2566.
- วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ. (2563). **พระอภิธรรมไครวายาก**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- สมเด็จพระพนรัตน์ ผู้แต่ง, พระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ ตาละลักษมณ์) ผู้แปล. (2466). **พงศาวดารพระพุทธรศาสนาและพงศาวดารบ้านเมือง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไท.
- สมเด็จพระวันรัต (ทัต พุทฺธสิริ). (2539). **พระวินัยแปล**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2563). **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2542). **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2543). **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- อุทัย บุญเย็น. (2548). **พระไตรปิฎกสำหรับผู้เริ่มศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โพธิ์เนตร